

הנחיית הורים - תחום הדעת והפעילות

היבט תיאורטי והיבט יישומי

הגדרה, גישות, הנחות יסוד ושיטות הנחייה

רינה כהן

"אין עוד חוויה כמו להיות הורים לילדים. זה הכול, אין לכך תחליף. אי אפשר לעשות את זה עם חבר. אי אפשר לעשות את זה עם אהובה. אם אתה רוצה בחוויה של לקיחת אחריות מלאה על בן אדם אחר וללמוד כיצד לאהוב ולתקשר בקשר העמוק ביותר, אז אתה חייב שיהיו לך ילדים" (אלבוים, עמ' 84).

מבוא

הנחיית הורים על שני ענפיה העיקריים: ענף הדעת וענף הפעילות, התפתחה, בעיקר, בתוך תחום הורים ומשפחה הפועל במשרד החינוך. שורשי תחום הורים ומשפחה בארץ שתולים עוד בראשית שנות החמישים בתקופת העלייה הגדולה. אך, את מירב התפתחותו עשה התחום בשני העשורים האחרונים.

בעשורים אלה ביסס התחום את עצמו הן בהיבט התיאורטי והן בהיבט המעשי ומיצב את כלי פעילותו המרכזי – הנחיית הורים – במסגרת מקצועות החינוך והסיוע הבין אישי כתחום משמעותי ורלוונטי להורים ולאנשי מקצוע גם יחד.

במאמר זה נשרטט את גבולות התחום, נביא את הגדרתו, החזון לאורו הוא מתפתח ואת הכלי המרכזי בו הוא משתמש לקידום פעילותו – הנחיית הורים.

מהו תחום הורים ?

תחום הורים במשרד החינוך מצוי בשנים האחרונות בתוך אגף אי שפ"י, לאחר שפעל במשך שלושים שנים באגף לחינוך מבוגרים. התחום ממשיך לפועל במסגרת זו להעצמת ההורים באמצעות הנחיית הורים – מסגרות למידה, דיון ותמיכה להורים – ולהנכחתם במערכות החינוך והחברה באמצעות פיתוח תרבות של שיח והידברות בין הורים לבין אנשי חינוך והחברה.

חזון התחום הוא לטפח הורות איכותית, משמעותית ורלוונטית המהווה שדרת חוסן במשפחה ובחברה. בגישת התחום, הורות זו היא נכס ומשאב לקידום תהליכים חינוכיים וחברתיים מגדלים והיא שותפה משמעותית ורלוונטית בעשייה ובדיאלוג החינוכי והטיפולי עם אנשי המקצוע בתחומי החינוך, הטיפול והחברה ממקום מכבד ומשפיע.

לאור החזון הוגדר ייעוד תחום הורים: "להעמיד את נושא ההורות וההורים על סדר היום הלאומי, החינוכי, המשפחתי והאישי ולפתח לגביו תרבות של למידה נגישה וזמינה לכלל ההורים. בד בבד לפעול לשילוב הורים במערכות חינוך וחברה, להנכיח את מקומם והשפעתם במערכות אלו ולקדם שותפות בין הורים לבין אנשי המקצוע".

לכן, המשימה שהתחום הגדיר לעצמו היא: לסייע להורים להתמודד עם אתגרי התפקיד ההורי בימינו, להשיג את מטרותיהם ההוריות, להיטיב את הורותם ולהרגיש טוב בתפקידם. לשם כך הגדיר התחום את מסגרת פעילותו:

א. הסיוע להורים הוא בתוך תחום החינוך בכלל וחינוך מבוגרים בפרט במה שקרוי היום Life Long Learning.

ב. אוכלוסיית היעד היא אוכלוסיית ההורים המצויה, מה שמכונה אוכלוסייה נורמטיבית המתלבטת בסוגיות הוריות המתעצבות מסדר היום החינוכי והחברתי.

אדני תחום הורים

תחום הורים גיבש תוכנית אב אסטרטגית להשגת יעדיו. בתוכה הגדיר ועיצב ארבעה אדנים אותם פיתח ובהם השקיע כדי לבסס את פעילותו.

א. אדן המקצועיות – שמשמעו, הכשרת אנשי מקצוע ייעודיים להנחיית הורים. לשם כך גובש 'תקנון מנחה הורים מוסמך' – מתווה להכשרה מקצועית בתחום הורים. כיום פועלות 26 תוכניות להכשרת מנחי הורים בכל המגזרים בחברה הישראלית. עד כה הוסמכו ע"י משרד החינוך למעלה מ-6,000 מנחי הורים ומשפחה.

ב. אדן תכנים וכלי פעולה – שמשמעו, פיתוח וגיבוש התפיסה והתשתית התיאורטית של עבודת התחום. התפיסה שגובשה היא שהורות היא תפקיד ומהות התפקיד ההורי היא מנהיגות. כמו כן גובש כלי הפעולה המרכזי – הנחיית הורים.

ג. אדן המבנה הארגוני לפעילות – שמשמעו, פיתוח מבנה ארגוני נגיש וזמין באמצעותו יוכלו ההורים להשתתף בפעילויות של הנחיית ההורים. לשם כך נפרשה רשת ארצית של מרכזי הורים מרמת יישוב ועד רמת המדינה והוקמה אף מועצה ציבורית להורים בישראל. כיום פועלים במספר רב של יישובים 'מרכזים יישוביים להורים', קיימים שלושה מרכזים מחוזיים להורים ולמשפחה במכללות חינוכיות וכן פועלים שבעה מרכזים ארציים אף הם במכללות חינוכיות כולל מכון אדלר.

ד. אדן המודעות והמדיניות – שמשמעו, פיתוח מודעות אישית וציבורית לחינוכיות חיזוק ההורים והעצמת ההורות במציאות החברתית-תרבותית-חינוכית בימינו ולהכרח בקיומה והפעלתה של מדיניות לאומית וחינוכית לשם כך.

על בסיס אדנים אלה פיתח התחום פעילות מקצועית וחברתית מרמת הפרט – ההורה ועד רמת המדינה ומקבלי ההחלטות.

ככה תחום הורים הגדיר את עצמו כסוכן שינוי ברמת הפרט והמשפחה וברמת המדינה והחברה שיעודו: חיזוק התא הגרעיני של החברה הישראלית - המשפחה - והעצמת ההורות וההורים שהם מנהיגי המשפחה. כלי הפעולה הנבחר של התחום שגובש ופותח על ידו הוא - הנחיית הורים.

על הצורך בהעצמת ההורות על פי גישת תחום הורים

הצורך בהעצמת ההורות וחיזוק ההורים נובע מהפער בין גודל האחריות ההורית לבין דלות המשאבים ההוריים. מחד גיסא, מתעוררות המודעות החברתית והמקצועית לחינוכיותה של הורות ראויה, מתפקדת ורלוונטית להתפתחותם התקינה והבריאה של ילדים ומאידך גיסא, מסתמנת חולשתה הגדולה של ההורות בדלות משאביה לממש את יעדיה ולהתמודד עם אתגריה. הפער מעצב הורות בסיכון. הורות בסיכון משמעה, הורות שאינה מסוגלת למלא את תפקידה ולהוות סביבה מגינה, מגדלת ומפתחת חוסן לילדים ובני נוער. הורות ישראלית

במציאות עכשווית היא הורות בסיכון וככזו היא יוצרת סיכון לילדים, לחברה ולמדינה כולה. מזהה כאן צורך דחוף וחיוני בהעצמת ההורות וחיזוק ההורים.
לדעתנו, מקור הפער הוא במציאות ההורית והחברתית בימינו. לתפיסתנו, ההורים וההורות בימינו ובמקומנו נמצאים במתח בין הפואטיקה לפוליטיקה.

הפואטיקה

הפואטיקה מתבטאת בכך שרוב הבוגרים בחברה הישראלית הם הורים, ושני גורמים מעצבים אותה: כמיהת הלב וייחודיות המשאבים. כמיהת הלב היא לילדים, כלומר – לאהבה, לאינטימיות, להמשכיות, למשמעות ולתקווה המגולמות בהורות. כמיהת הלב מתבטאת בשיעורי הילודה הגבוהים יחסית למדינות מפותחות בעולם המערבי, והם עומדים על כמעט שלושה ילדים למשפחה. כמיהת הלב מציבה את ישראל במקום הראשון בעולם בטיפולי פוריות: רוב המשפחות שמתקשות להוליד ילדים מוכנות לעשות כל שביכולתן כדי לזכות בהם. המדינה, באמצעות שירותי הבריאות והטיפול תומכת בהן ומספקת שירותי הפריה ופיריון כמעט ללא הגבלה. ייחודיות המשאבים ההוריים מתבטאת בכך ש"אין תחליף לאהבתם מחויבותם והשקעתם המתמשכת של הורים כבסיס להתפתחות הצאצאים" (פרס, 2000). אמירה זו מבוססת על ההשקפה שהמשאבים ההוריים – אהבה, מחויבות והשקעה – אינם ניתנים להחלפה במשאבים אחרים במשימת הגידול והחינוך של ילדים. גדילה, התפתחות והמשכיות הן-הן ליבת ההורות. אמירה זו מביעה גם את ההכרה המתעוררת בקרב ההורים עצמם ובחברה הישראלית כולה בחשיבותה ומרכזיותה של ההורות בהתמודדות עם אתגרים חינוכיים וחברתיים ובתרומתה החיונית להשגת יעדים בתחומים אלה. בד בבד היא מבטאת את הציפיות ההוריות והחברתיות העכשוויות מההורות.

ומכאן, הפוליטיקה:

בעידן של שבירת איזונים ומשברים עמוקים, ניפוץ מיתוסים ונטישת מסורות, לצד טשטוש גבולות ותהליכי גלובליזציה, העצמת האינדיווידואליזם, אובדן הסדר והסמכות וריבוי זכויות מול התמעטות האחריות והחובות, נמצאת ההורות בתווך של מציאויות מנוגדות ומתנגשות. מתוכן מתעצבת הורות ישראלית הלומת סתירות, עמוסת ציפיות ומטלות, רווית דילמות, דלת אמצעי השפעה, חסרת מקורות תמיכה וגיבוי שהיא הורות בסיכון.

היא נתונה במתח –

בין הקלות הבלתי נסבלת לבין התובענות הבלתי נסבלת

מלכתחילה, אין תנאים מקדימים כלשהם לכניסה לתפקיד ההורות. כל בוגר יכול להיכנס לתפקיד ההורות בכל עת ובכל מציאות. אין צורך בהכנה כלשהי, בידע כלשהו או באמצעים אחרים. משכנסו אליו, נתבעים ההורים להיענות לציפיות רבות ומשתנות. המתח בין הקלות הבלתי נסבלת לבין התובענות הבלתי נסבלת יוצר את ה"הלם" התפקידי ההורי המכונן. ההלם התפקידי מתעצב בפער שבין תחושת כובד האחריות לבין מיעוט המשאבים – ידע, תמיכה, הכוונה – העומדים לרשות ההורה.

בין אובדן הילדות לאובדן ההורות

בעקבות שינויים בילדות עצמה ובתפיסת עולם הילדות, גם ההורות תוהה על גבולותיה, אחריותה וסמכותה, ובוחנת את מעמדה בהקשר של גבולות הילדות ומעמדה (פוסטמן, 1980). אובדן הסמכות ההורית והפקפק ההורי המתלווה אליו, בדבר המקור המוסרי-ערכי של ההורה, הם חולשתה הגדולה של ההורות. לא זו בלבד, אלא שהורים ישראלים מפחדים ואף חשים מאוימים: הם מפחדים לאבד את ילדם בעקבות מצבי סיכון והתנהגויות מסוכנות של ילדים. באותה מידה הם מפחדים לאבד את הקשר עם הילד עקב "טעויות" הוריות. נסיבות אלו "מכווצות" את ההורים ומצמצמות עוד יותר את רצונם ויכולתם להפעיל השפעות הוריות, כלומר – לקיים מנהיגות הורית. זאת ועוד: הורים חשים מאוימים בשל המסר של מקצת אנשי המקצוע – שהם עלולים לפגוע בבריאותם הנפשית של ילדיהם אם יפעילו סמכות הורית נוקשה מדי. הורות מפוחדת ומאוימת יוצרת תופעה של היעדרות ההורות ו"הפקרתה", ולחלופין, באורח פרדוקסאלי – את תופעת ההורות המתעללת והפוגעת.

בין אחדות תרבותית לרב-תרבותיות

רב-תרבותיות בהורות מעידה על תפיסות תרבותיות שונות של תכולת התפקיד ההורי, של אמונות הוריות, של אסטרטגיות הוריות, של מוטיבציות הוריות ושל טכניקות הוריות. מכיוון שהורות אינה תיאוריה אלא פרקטיקה, לכל אלו יש ביטויים מעשיים בהתנהגויות ההוריות.

אף על פי שמקובל לראות בחברה הישראלית חברה המאופיינת ברב-תרבותיות, במרחב הציבורי הישראלי שולטת למעשה תרבות הגמונית אחת, והיא תרבות הממסד והיא מדירה תרבויות אחרות מתוכו. לכן, אמונות, עמדות, דעות ופרקטיקות הוריות שאינם הולמים את התרבות ההגמונית נתפסים כבלתי רלוונטיים הן על ידי ההורים עצמם והן על ידי סביבתם – ילדים, מחנכים, אנשי רווחה ועוד. תפיסת חוסר הרלוונטיות של המשאבים והכלים ההוריים תורמת אף היא למציאות הורית מורכבת, רבת סתירות ומתחים, המעצימה את התסמינים של "ההלם ההורי התפקידי" ושל "משבר ההורות".

החוויה ההורית הדומיננטית היא חוויה של פער הולך וגדל בין המשאבים ההוריים לבין האחריות ההורית. במציאות זו קורה מה שסליגמן (1997) מגדיר "תהליך של אין אונות נלמד". ההורים לומדים שאינם יכולים לתפקד כהורים, והם מתקשים להפעיל את מנהיגותם ההורית. התפקוד ההורי הנחוה הוא תפקוד חלש ולא משמעותי דבר הגורר ביקורת ושיפוטיות מצד אנשי חינוך, בריאות, טיפול וחברה היוצרים תקשורת לקויה והדרה הדדית.

למתחים אלה מתווסף מאפיין חברתי של ההורות וההורים והוא חוסר המעמד של הורים במערכות חינוך וחברה.

הורים – המעמד השקוף

בחברה הישראלית על מערכותיה אין להורים מעמד מוגדר ומקובל. למעשה, ההורים בחברה הישראלית אינם נראים כלל, ואפשר להגדיר את מעמדם "המעמד השקוף". לא רואים אותם, רואים דרכם. רואים דרכם את הילדים ובני הנוער ואת מציאות חייהם. הורים עולים על סדר היום החברתי, הציבורי והחינוכי כמעט רק בהקשרים שליליים של התנהגויות ילדים ובני נוער, וכאשר נראה שהתנהגותם ההורית אינה הולמת ואינה עומדת בציפיות החברתיות.

אפשר לתאר את מצבם של ההורים באילוסטרציה הבאה :

מציאות הורית בחברה רב תרבותית

ההורים ככלל, כפי שאמרנו, "שקופים". רובם ככולם אנונימיים לכאורה. זאת משום שאין מי שמתעניין בהם ואין מי שמבקש להכיר אותם ואת דעותיהם, רגשותיהם ומאוויהם ההוריים והם עצמם אינם יודעים להנכיח את עצמם בדרכים מקובלות. אין להם מקום שבו הם יכולים לשתף ולהשתתף בחשיבה ובקבלת החלטות בנושאי הורות, חינוך וגידול ילדים. מעטים ביותר המצבים והמקומות שבהם מוגדרת דרך לשיתופם של ההורים בקבלת החלטות הנוגעות לילדיהם ולעצמם כהורים.

לא מעטים ההורים המודרים מהורותם למעשה. הדרה זו חלה בעיקר על הורים שלהם משאבים הוריים מצומצמים: לעתים משום שאינם יודעים את השפה העברית הדבורה, לעתים משום שאינם מכירים את דרכי ההתנהלות של המוסדות החינוכיים והטיפוליים ולעתים משום עוניים ומיעוט המשאבים העומדים לרשותם – כספיים, נפשיים, חינוכיים ותרבותיים. למעשה, פעמים רבות מתוך כוונות טובות, אנשי מקצוע שונים תופסים את מקומם של ההורים כמגדלי הילדים ומחנכיהם.

יש הורים שאף מדירים את עצמם מהורותם בשל תחושת חוסר אונים כלפי תפקידם ההורי בחברה הישראלית. מקצתם מסירים מעליהם אחריות ומעבירים אותה אל אנשי מקצוע וחינוך עקב עומס החיים העולה, לפי הרגשתם, על משאבי ההורות העומדים לרשותם.

גם הורים מודרים וגם הורים אחרים "מואשמים" לא פעם על ידי אנשי מקצוע ועל ידי הורים אחרים בהתנהגות הורית שאינה מספקת. הביטוי הידוע של אנשי חינוך בדרך כלל – "דווקא ההורים שצריכים לבוא אינם באים" – מבטא עמדה זו. הורים למדו גם להאשים את עצמם בתפקוד הורי ירוד, והם מוצאים לכך הצדקות שונות.

הורים בישראל ניצבים בצומת הדרישות והלחצים. בשל צרכים טיפוליים וחינוכיים של ילדים ועקב מגבלות השירותים והמסגרות החינוכיות לילדים, הורים נדרשים למלא משימות הוריות

וחינוכיות הולכות וגדלות, הדורשות משאבים כלכליים, חינוכיים וחברתיים. אין ספק שהעומס ההורי הולך וכבד.

במציאות זו, אנשי מקצוע מייחדים חלק ניכר מזמנם ומיכולותיהם להדרכת ההורים בנושאי חינוך וגידול ילדים. חלק מההורים אף מחפשים מדריכים ומנחים שיאירו את דרכם ההורית. מציאות של הורים המתודרכים באמצעים שונים ומגוונים היא מציאות רווחת יותר ויותר למרות שהיא עדיין חלקית.

בתוך כל אלה, שיעור קטן מאוכלוסיית ההורים מצליחים לתפקד כמנהיגים ולהפעיל מנהיגות הורית כלפי ילדיהם במרחב החיים המשפחתיים והחינוכיים. הורים אלה מקבלים עליהם אחריות הורית ויודעים שגידול ילדיהם מוטל עליהם, וכל הגורמים החינוכיים והטיפוליים הם שותפיהם לתפקיד גידול הילדים – אך, בשום אופן, לא מי שיכולים למלא את מקומם בתפקידם ההורי המאתגר. הורים אלה מעורבים בחיי ילדיהם במערכות החינוך והחברה, הם מקיימים יחסי דיאלוג וקשר עם בעלי התפקידים השונים וטורחים על זהותם התפקידית ועל דרכם האישית בהורות.

ההורות וההורים בחברה בישראל לא זכו עד היום, כפי שצינו, להכרה ולקבלה כבעלי תפקיד ומעמד המזכה אותם בחובות ובזכויות. המונח העכשווי שאנשי החוק והמשפט משתמשים בו לגבי חובות וזכויות חברתיות של הורים הוא "אחריות הורית". בהקשר זה מוגדרת גם הזכות ההורית הבסיסית "זכותו של ההורה לממש את אחריותו לגבי ילדו" (רוט לוי 1997). מול החוקים והאמנות בדבר זכויות הילד וזכויות התלמיד שחוקקו ואושרו על ידי כנסת ישראל, מורגש חסר במערכת חקיקה תואמת ומשלימה המתייחסת להורים ולהורות ונותנת מענה הולם לצרכים ההוריים. חסר זה מתמלא בחלקו בתקנות שמתקנים שרים ובחוזרי מנכ"ל שכותבים אנשי המשרדים הממשלתיים הממונים על עבודה בריאותית, חינוכית וחברתית עם ילדים. במציאות פסיכולוגית, חברתית וחוקית זו מתפתחת, פעמים רבות, מנהיגות הורית חלשה ומוחלשת, והיא מושפעת מהשילוב בין שני גורמים עיקריים:

א. המתח התפקידי ודלות המשאבים ההוריים

ב. מקומם השולי והלא מובחן של ההורים בספרה הציבורית המקרינה גם על הספרה המשפחתית וההורית האישית

זהו הרקע להתפתחות הנחיית הורים במסגרת למידה לאורך החיים כשהגדרת המשימה היא: לגשר על הפער בין המהות ההורית התפקידית לבין המציאות ההורית הפסיכולוגית, החברתית והחוקית-משפטית.

העצמת הורים – אסטרטגיות התמודדות

לדעתנו, אנשי תחום הורים – יש צורך אמיתי וחינוכי בחיזוק ההורים ובהעצמת ההורות. במציאות זו אנו, אנשי תחום הורים, פועלים להפעלת אסטרטגיות התמודדות, לסיוע לכל הורה ולתמיכה בהורים למען פיתוח ועיצוב של הורות משמעותית וקיום של מנהיגות הורית מגינה, משפיעה ומגדלת. אסטרטגיות אלה מבוססות על המסגרת הקונספטואלית של למידה לאורך החיים בגישת החברה הלומדת.

ועדת אונסקו "חינוך למאה ה-21", בראשות ז'ק דלור, הגדירה במסמך שחיברה, "למידה – האוצר הפנימי", את יסודות תחום הדעת ותחומי הפעילות של "למידה לאורך החיים" באמצעות ארבעה עמודי דעת המתייחסים ללמידת מבוגרים: ללמוד כדי לדעת, ללמוד כדי לעשות, ללמוד כדי לחיות בצוותא וללמוד כדי להיות. על יסוד ארבעת עמודי הדעת פיתחנו שתי אסטרטגיות מרכזיות לחיזוק ההורים ולהעצמת המנהיגות ההורית:

- א. אסטרטגיה פנימה, כלפי ההורה עצמו – הנחיית הורים
- ב. אסטרטגיה החוצה, כלפי סביבת התפקוד של ההורה – פיתוח סביבה חברתית תומכת הורים והורות.

הנחיית הורים - קורט היסטוריה

בראשית

כל זה התחיל מהמעשה. בראשית היה המעשה. המעשה שנעשה במענה לצרכים מזוהים וגלויים של עם המכנס נפוצותיו מירכתי ארץ. כלומר, ראשית דבר ב"דרך ארץ" ובמעשה שעצם עשייתו מגלה צרכים שלא זוהו מלכתחילה. במענה לצרכים חדשים אלו מתפתחת פעילות ובעקבותיה התפתח תחום דעת ומיקצוע שנקראו בהמשך "הנחיית הורים ומשפחה".

מכאן ראשיתה.

ראשיתה במציאות החיים של מדינה וחברה בהתהוות. במציאות חיים של הורים עולים המגדלים ילדים במקום חדש, בשפה חדשה ובתרבות חדשה שאינם מוכרים ואינם מובנים להם; ראשיתה במציאות חיים של מורים ומחנכים המנסים להצליח במשימתם ללמד ילדים ועשייתם אינה מסתייעת;

וראשיתה במציאות חיים של ילדים הלומדים במערכת חינוך מתגבשת המחפשת את דרכה ומשום כך שואפת לאחידות ולעיתים מגלה נוקשות כלפי הילדים שצריכים להתאים עצמם אליה ומתקשים לעשות זאת.

במציאות החיים של ראשית המדינה היה המעשה. בתשט"ו (1955) הכריז שר החינוך דינור, על מבצע הנחלת הלשון שתכליתו הייתה הקניית ראשית ידיעת הלשון בדיבור, בקריאה ובכתיבה והרחבת ידיעותיהם של מעוטי השכלה (וינברג 1992).

לשם כך גייסו מוסדות המדינה מורים, מתנדבים וחיילות שילמדו לשון עם וינחילו תרבות של חברה. גודל המשימה ודוחק השעה הביאו לגיוס מספר רב של אנשים ללא כל הכשרה קודמת. במבצע זה בשנת תשט"ו נוצרו ע"י המורים והמתנדבים כיתות הורים ונפתחו חוגי משפחה-קבוצות למידה שפעלו בבתים.

כאן נשתלו זרעי פעילות הנחיית הורים. מסגרות הלימוד: הורים, ומקום הלימוד: בתים, היוו רקע לזיהוי צרכים של הורים בתחום ההורות והחינוך ולחיפוש מענים לצרכים. כל מי שלימד במסגרת זו, בלי הבדלי רקע ומקצוע ראה עצמו מתאים לתת עצות ולהורות להורים כיצד להתנהג ומה לעשות. וכך החלה ונתקיימה הנחיית הורים למעשה. כל זה כבדרך אגב.

גילוי הצורך וניצני הנחיית הורים

בתשכ"ד (1964) הכריז משרד החינוך על מבצע ביעור הבערות, בניהולו של יצחק נבון, מתוך הבנת השפעותיה השליליות של הבערות על חייהם של מבוגרים וצעירים. בין הנימוקים המרכזיים לצורך בביעור הבערות מופיעים כאן לראשונה נימוקים שעניינם שלומה ושלמותה של המשפחה ותפקיד ההורה כמקדם כישורי ילדים:

"ביתם של הורים משפיע לרעה על חינוך הילדים שאינם יכולים להיעזר בהורים לשם התקדמות בלימודים לפי כישוריהם. לכן, אין להישען אך ורק על הדור הצעיר ולתת לדור המדבר לחיות את חייו, כשהוא שקוע בחשכת הבורות. יש לדאוג לקידומו ההשכלתי של ציבור ההורים, כי פער בין ילדים והורים עלול לגרום למשברים במבנה המשפחה ולעירעור סמכות ההורים" (וינברג עמ' 145). במבצע זה שולבו בלימודים שיחות על נושאים שונים באזרחות, חיי משפחה וחינוך ילדים ואף שיחות בנושאים אישיים ופרטיים.

תוך כדי המבצע ובעקבותיו עסקו גם אנשי אקדמיה (חן 1968, 1970) וגם אנשי מעשה (פלד 1970, 1976) בהגדרת צורכי ההורים, בהסברת מקורות הצורך ובהצדקת פיתוח פעילות שתהווה מענה לצורך. בעיקר מתוך פעילות זו צמחה ההכרה אצל קברניטי החינוך - שר החינוך ויועציו - שיש מקום לפתח עשייה ייחודית לשם הדרכת הורים, ובשנת 1970 הוקם ע"י הנהלת חינוך מבוגרים במסגרת חינוך מבוגרים המדור להדרכת הורים.

כדי להחליט על דרכו הפעיל המדור "צוות ייעוץ הדרכת הורים" שהורכב מאנשי אוניברסיטה, אנשי מקצועות החינוך והטיפול: פסיכולוגים, מחנכים, עובדים סוציאליים ועוד. אנשי המדור וצוות ייעוץ הדרכת הורים קבעו בפעם הראשונה את מטרת הפעילות:

"מטרת חוגי ההורים היא לסייע להורים להכיר את תהליכי ההתפתחות של ילדיהם, להגביר בהם את המודעות לבעיות חינוך הילדים בבית ומחוצה לו ולעודד את פיתוח הקשרים בין בית הספר והבית" (טוקטלי, 2000).

בהתאם להגדרה זו התפתחה הנחיית הורים מתוך תפיסת ההורה כמתווך לפיתוח כישורי ילדים. בפעילות זו לימדו את ההורים להשתמש במשחקים, סיפורים, ופעילויות לימודיות מובנות וכד', כדי לקדם את כישורי הילדים ולהכינם ללמוד במערכת החינוך. פעילויות מובנות של הדרכת הורים לפיתוח כישורי ילדים פותחו בעיקר ע"י אוניברסיטאות והופעלו על-ידם ביחד עם המדור במשרד החינוך. המנחים בפעילויות אלו היו פסיכולוגים, עובדים סוציאליים, מורים ואף אנשים בלתי מקצועיים שעברו השתלמות בת יומיים שלושה.

על רקע הניסיון שהצטבר עם התפתחות הפעילות ציינה פרופ' סמילנסקי יועצת המדור בשנת תשל"ז (1976) את התפקיד של הדרכת הורים כך:

"הבעיה אינה ללמד הורים מה צריך הילד, אלא למה הם עצמם זקוקים כדי להנות מכל שלב של ההורות וכדי לעבור לשלב הבא" (וינברג 1994).

פיתוח הנחיית הורים גם לכיוון התפקוד ההורי בכללותו והתייחסות לצורכי ההורה בתפקידו, בנוסף לצורכי הילד, עורר את השאלה מי ראוי להנחות הורים? בתש"ס (1980) קבל האגף לחינוך מבוגרים החלטה שיש להכשיר מנחי הורים ויש לפעול למקצוע הפעילות. בכך קבע האגף את מדיניותו בתחום המקצוע.

כך השתלשלה הנחיית הורים והכשרת מנחי הורים בתוך הממסד החינוכי.

עוד קודם לכן, החל משנת 1962, פיתח קומץ של אנשי מקצוע מחוץ לממסד החינוכי, ברשותו של אחי-יותם עובד סוציאלי בעירית תל-אביב, פעילות הדרכה להורים. פעילותם נבעה מההכרה שהורים מתקשים בתפקידם ההורי וניתן לסייע להם באמצעות הקניית ידע פסיכולוגי וחינוכי. הפעילות התפתחה על יסודות הגישה האדלריאנית ועקרונותיה כשהם מיושמים לתחום הנחיית הורים.

סגנון פעילות זה מסמן תחילתו של קשר בין עשייה לבין תיאוריה בתחום הנחיית הורים. גם כאן הסתמן הצורך בהכשרה מקצועית למנחי הורים, הן ללמידת הגישה האדלריאנית עצמה והן ללמידת אופנויות יישומה בהנחיה.

מסוף שנות השבעים ותחילת שנות השמונים מתחילה התפתחות מקצועית ממוסדת של הכשרת מנחי הורים (וולשטיין 1992).

מזמן זה מקדם האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך תהליך של התמקצעות. האגף עושה זאת על-ידי עידוד יוזמות אוניברסיטאיות ומכללתיות ומתן לגיטימציה לפעילות הכשרתית והנחייתית בגישות תיאורטיות מגוונות שנקבעו למעשה ע"פ דעתם ונטיות ליבם של אנשי מקצועות הטיפול והחינוך במוסדות אלה. תהליך זה יצר בפועל מספר תוכניות הכשרה למנחים להורים שפעלו על-יסוד גישות תיאורטיות שונות. בהרשאת שר החינוך ובסמכותו יסד האגף ביחד עם ראשי התוכניות ההכשרה מסגרת מחייבת ומאחדת לכל תוכניות ההכשרה שנקראה "תקנון מנחה מוסמך". ע"פ התקנון אושרו תוכניות 'הכשרה' והוענקו תעודות הסמכה לבוגרי התוכניות.

ההתמקצעות נתנה דחיפה משמעותית לפיתוח הפעילות ההנחייתית להורים. רשויות מקומיות, ארגוני נשים מתנ"סים ובתי-ספר קהילתיים הפעילו כל אחד על-פי תפיסותיו ויכולותיו פעילות הנחיה להורים.

התפתחות נוספת התרחשה בראשית שנות ה-90 כשמשרד החינוך הכיר בצורך ובנחיצות של הנחיית הורים והעלה את המדור להדרכת הורים לדרג של מחלקה והקצה לכך תקן ניהול ופיקוח ברמה ארצית. פיתוח זה יצר הזדמנות מקצועית להרחבת פעילות ההנחיה לתחומי תפקוד ותפקיד נוספים של המבוגרים במשפחה ושל המשפחה כיחידה אורגנית בתוך הקונטקסט הקהילתי. השינוי בא לידי ביטוי בשם המחלקה: "המחלקה להורים משפחה וקהילה" כך הורחבו וסומנו שדות המקצוע והפעילות העכשוויים.

בדרך זו נוצר ועוצב הדיוקן הנוכחי של תחום הורים ושל הנחיית הורים.

א. הנחיית הורים – במה עסקינן

הנחיית הורים ומשפחה היא פעילות של למידה, דיון וליבון של נושאים וסוגיות הוריות המיועדת למבוגרים בעלי התפקיד ההורי והמשפחתי. הנחיית הורים היא כלי ותהליך לפיתוח אוריינות הורית, כשירות הורית ומודעות ותרבות הורית. הנחיית הורים רואה בידע, בדעת ובתבונה מפתח להעצמת ההורות ולפיתוח מנהיגות הורית.

הנחיית הורים נשענת על ההשקפה האופטימית בדבר **מסוגלותו** הגבוהה של האדם ללמוד, להתפתח ולהשתנות באמצעות קניית ידע ויצירת דעת, על **רצונו** לעשות כן, ועל **יכולתו** לפתח באמצעים אלו מודעות, זהות ותפקוד הורי מיטבי ומשמעותי.

בספרות המקצועית, החינוכית והפסיכולוגית, משתמשים במונחים רבים לתיאור עבודת אנשי מקצוע עם הורים : חינוך הורים (education); אמון הורים (training); הדרכת הורים (guidance); התייעצות הורים עם מומחה (counseling); טיפול משפחתי (family therapy). שימוש במונחים רבים כל כך מעיד על טווח פעילויות רחב ושיטות מגוונות שבהם משתמשים אנשי מקצוע בעבודה עם הורים. אך שימוש בלתי מובחן בהם עשוי גם להעיד, כהבחנת צ'טניק, על דלות החשיבה התיאורטית בנושא ועל בלבול הכרוך בהתייחסות כפולה להורה הן כלקוח בפני עצמו והן כסוכן שינוי לגבי הילד (Chetik, 1989, אצל כהן, 1966). משום כך, יש צורך ומקום לבחינת מגוון הפעילויות. על המשותף והשונה בהן.

בעברית, המונח הכולל שבו משתמשים לייצוג רוב הפעילויות הללו הוא 'הנחיית הורים'. הנחיית הורים היא פעילות חינוכית- ייעוצית שמטרתה לסייע להורים במילוי המשימות ההוריות: גידול וחינוך ילדים. הנחיית הורים מאפשרת, על פי הנחתה, פיתוח הורות מיטיבה התורמת לאיכות חיים להורים ולילדים, באמצעות הקניית ידע, פיתוח מיומנויות תפקודיות והרחבת המודעות האישית.

באנציקלופדיה החינוכית מתוארת 'הדרכת הורים' כפעולה מכוונת, בין שיטתית ובין ארעית, שמטרתה לצייד הורים בכללי התנהגות רצויים כלפי ילדיהם. לעיתים הכוונה היא להקנות במישרין דרכי חינוך וטיפול, לעיתים – דרכי התנהגות רצויות של ההורים בחייהם שלהם, המשפיעות בעקיפין על התנהגות ילדיהם.

ארקוס (1993) מציינת שהביטוי הנחיית הורים ומשפחה (family and parent education) מתייחס לפעילות של קשר בין אישי פרטני, קבוצתי או המוני, שמטרתו לקדם את המסוגלות של הורים בתפקידם ההורי. פעילויות אלו כוללות תוכניות למידה, קבוצות הנחיה ותמיכה, ותוכניות ביתיות. לדעת מזור (1988) תחום הנחיית הורים משמש מעין סוכן חיברות של החברה עבור המערכת ההורית הבוגרת של המשפחה. הנחיית הורים משמשת בבחינת אמצעי תומך שמחזק את המערכת ההורית במימוש משימותיה, תוך כדי הנחלת כלי התמודדות עם מצבים נורמטיביים, תקופות מעבר ואירועים בלתי נורמטיביים המתרחשים בחייו של היחיד ובחייה של המשפחה. בשני העשורים האחרונים התגבשה עמדת התחום וסומן כלי הפעילות העיקרי. התחום פועל מתוך תפיסה שהורות היא תפקיד ומהות התפקיד ההורי היא מנהיגות. האסטרטגיה העיקרית לפיתוח הורות מנהיגה היא למידה לאורך החיים (Life Long Learning) ובתוכה הכלי הספציפי הוא הנחיית הורים.

הנחיית הורים מתייחסת, אם כן, לתפקיד- הורות, לבעל התפקיד – ההורה ולהקשר שבו שניים אלו נמצאים. זוהי, למעשה, התפיסה שגובשה בזמנו, במשרד החינוך באגף לחינוך מבוגרים (כהן 1992).

תפיסה זו רואה בהורות תפקיד ובהורה אדם בעל תפקיד הממלא את תפקידו מתוך אישיותו הייחודית, מתוך ההקשר החברתי והאישי שבו הוא מצוי ומתוך יחסי הגומלין בין שני גורמים אלו. הנחיית הורים היא פעילות מסייעת לבעל התפקיד, ותורמת לרווחתו ולשכלול תפקודו.

הנחיית הורים משמעה פעילות חינוכית רב-גונית, המשכללת ומעצימה איכויות הוריות על ידי הכשרה לתפקיד, קידום ופיתוח תפקודו של בעל התפקיד וליווי בביצוע משימותיו, באמצעות

התערבות מקצועית ושיטתית של תוכניות המבוצעות על ידי איש מקצוע שהוכשר לכך - מנחה הורים מוסמך.

הנחיית הורים – תפיסות, הנחות יסוד ועקרונות

- הורים הם סובייקטים לעצמם. ככאלה יש להורים צרכים, יכולות ורגשות כמו גם עמדות, ערכים, תקוות, שאיפות ורצונות. מהותם אינה מתמצת בהיותם כלי לגידול ילדים ולהשגת מטרות חינוכיות ולאומיות.
- כבני אדם, הורים, רובם ככולם, נולדו להיות הורים ולכן יש להם "מסוגלות הורית" בכוח וניתן להוציאה לפועל.
- אין תחליף להורים בתפקידם ההורי המגדל
- מהות ההורות היא מנהיגות. להורים יש השפעות ישירות ועקיפות על ילדים, על שותפי התפקיד שלהם ועל הקהילה בתוכה הם חיים.
- זכותם של הורים לממש את אחריותם ההורית כלפי ילדיהם.
- הורים כבני אדם, כבעלי תפקיד וכבעלי זכויות זקוקים היום, יותר מאי פעם, לסיוע ולתמיכה מאנשי מקצוע מוסמכים ומיומנים.
- דעת הורית-חינוכית מבוססת ידע מהימן ותקף, כישורי הורות רלוונטיים ועדכניים וזהות ומוודעות הורית מגובשת הם הבסיס לתפקוד הורי רלוונטי ומשמעותי במסגרת המשפחתית, החינוכית וקהילתית.

מטרות הנחיית הורים

- לשם השגת משימותיה הגדירה מערכת הנחיית ההורים את מטרות פעילותה כדלקמן (כהן, 1992)
- א. לאפשר להורים להרחיב את הידע שלהם ולקנות ידע רלוונטי בנושאי חינוך, פסיכולוגיה, הורות ומשפחה.
  - ב. לפתח את המודעות ההורית לצרכים השונים של ילדיהם בתקופות
  - ג. התפתחות שונות ולצורכיהם שלהם כבני אדם וכהורים.
  - ד. לאפשר להורים לרכוש כלים ולפתח מיומנויות לשיפור תפקודם ההורי.
  - ה. לחזק בהורים את היכולת להשתמש ביעילות במשאבים זמינים ובמשאביהם הפנימיים, על מנת לזהות צרכים ובעיות ולאתר דרכים וכלים להתמודדות.
  - ו. לאפשר להורים בדיקה מחודשת של ערכים, אמונות, ציפיות ומטרות בדרכי גידול וחינוך ילדים.
  - ז. לאפשר להורים להתבונן בחוויית ההורות ובמשמעויותיה לגביהם ולגבי ילדיהם.
  - ח. להרחיב את המודעות והקבלה העצמית, תוך איתור המגבלות והקשיים.
  - ט. להעשיר את חוויית ההורות, ההנאה והסיפוק מגידול ילדים.

למידת הורים : הנחות תיאורטיות

אורבך (1968 , אצל פורטי 1978) מפרטת את ההנחות התיאורטיות שעליהן מתבססת הפעילות הלימודית בהנחיית הורים.

א. הורים מסוגלים ללמוד. הם מצוידים מעצם היותם הורים, בכלים להבין את כל ההיבטים של תפקידם ההורי. ככל שההורה יידע יותר על התפתחות הילד, על השפעות האינטראקציה בינו לבין הילד, על מטרותיו ושאיוותיו בחינוך הילד. על תגובותיו הריגושיות והשפעותיהן על התפתחות הילד, כך יהיה ההורה מסוגל לטפל טוב יותר במצבים משפחתיים.

ב. הורים מעוניינים ללמוד, בייחוד על עניינים המשפיעים על התפתחות ילדיהם.

ג. הורים, כמו אנשים אחרים, לומדים טוב יותר דברים שהם רוצים ללמוד.

ד. הלמידה תהיה משמעותית יותר במידה שהנושא הנלמד יהיה קשור לניסיון העכשווי של ההורה עם ילדיו.

ה. הורים זקוקים לעידוד ולתמיכה כדי להגיע להחלטות עצמיות.

ו. לרגשות תפקיד מרכזי ביותר ביצירת התנהגות הורית, ולמודעות לקיומם של רגשות יש השפעה ניכרת על התנהגות תפקידית.

ז. הורים יכולים ורוצים ללמוד זה מזה.

ח. הורים מקבלים זה מזה פרספקטיבה טובה יותר על הורותם.

ט. כל הורה לומד בדרכו הוא ובקצב האישי האופייני לו.

ההנחות התיאורטיות של אורבך נתמכות על ידי עקרונות למידת מבוגרים כמו :

- לימוד אפקטיבי למבוגרים הוא לימוד של נושאים וסוגיות רלוונטיות להם.
- לימוד המתבסס על ניסיונו הקודם של המבוגר, הוא לימוד משמעותי עבורו.
- האפשרות לשתף ולהתחלק במחשבות וברגשות מקדמת למידה משמעותית אצל המבוגר.

בהתחשב בהנחות התיאורטיות ובעקרונות למידת מבוגרים, נשאלת השאלה: מהן המסגרות ומהם אדני הנחיית הורים ומשפחה מביעים את התרבות של התחום ומשקפים את ה"אני מאמין" הערכי שלו. אדנים אלו מתייחסים לאדם, למשפחה, לתהליכי שינוי ולמידה ולקשר שבין ידע להתנהגות וליכולות התמודדות.

אדני הנחיית ההורים

הנחיית הורים ניצבת כיום על ארבעה אדנים: אמונה; הכרה; ידיעה; הבנה:

אמונה באהבתו העמוקה של ההורה לילדו וברצונו להיטיב עמו ככל שרק ניתן,

ואמונה ברצונו וביכולתו של ההורה ללמוד, להתפתח, להשתנות ולשנות, לשם שיפור ושכלול תפקודיו בהתמודדותו עם מטלות ואתגרים הוריים.

הכרה בחשיבות ההורות עבור ילדים, עבור מבוגרים - הורים ועבור שותפי התפקיד, קרי, מחנכים ומורים, והכרה במצבם המורכב והמאתגר של הורים בתקופה של אי ודאות, ריבוי חלופות, הפרת איזונים ותובענות מתגברת.

ידיעה שהורים שואבים כוחות ותעצומות נפש לפעילותם ההורית ממשאביהם הפנימיים ומסביבתם החברתית, וידיעה שידע, מיומנויות ומודעות תפקידית מפתחים ומשכללים תפקוד

הבנה שיש אפשרות לסייע להורים להיטיב את הורותם ולקדם את רווחתם באמצעות פעילות חינוכית לימודית הנעשית בדרך מקצועית; והבנה שפעילות זו צריכה להיעשות על ידי אנשי מקצוע שהתמחו בתחום ומשתמשים בידע ובכלים מקצועיים לפיתוח וליישום הפעילות. אזנים- יסודות אלו מעצבים את תחום הנחיית הורים ומהם נגזרות מטרותיה.

כדי להשיג את מטרותיה מפתחת הנחיית הורים ומשפחה מסגרות למידה, דיון, ליבון ותמיכה למבוגרים לגבי תפקידיהם המשפחתיים. פעילות זו נגזרת מתפיסות ועמדות ערכיות והיא מתבססת על ידע מקצועי ומבוצעת ע"י אנשי מקצוע שהוכשרו לכך.

בסיסי הידע, התרבות ועקרונות הפעולה של הנחיית הורים

הנחיית הורים שואבת ידע ודעת מתחומי חינוך, פסיכולוגיה, פסיכולוגיה חברתית, עבודה סוציאלית וסוציולוגיה.

הנחיית הורים עושה שימוש בתיאוריות תפקיד, תיאוריות התפתחות ומנהיגות וגוזרת מהן תובנות וכיווני פעולה רלוונטיים לתחום. הנחיית הורים בפעולה מיישמת גישות מתיאוריות הכוחות והמיטביות, תיאוריות הכשרה לתפקיד ולפיתוח מנהיגות וכמובן מתיאוריות של למידה לאורך החיים המשמשות מסגרת מחשבתית ומעשית להבניית עבודה עם הורים.

תרבות הנחיית הורים ומשפחה מציבה במרכז את האדם המבוגר ואת צרכיו, יכולותיו ורצונותיו בתחום חיי המשפחה והיחסים הבין-אישיים ובתחום הלמידה וקניית הדעת.

הנחיית הורים ומשפחה מתבצעת על יסוד ערכי קבלה וכבוד למשפחתיות – לזוגיות, להורות, לסבאות ובוודאי לאדם היחיד. מתוך ערכי הכבוד והאחריות מקדמת התרבות של הנחיית הורים את המקצועיות וההתמקצעות של התחום ושל האנשים המפעילים אותו ופועלים בו. מתוך תרבות זו מתעצבים העקרונות לפעילות של הנחיית הורים

עקרונות מנחי פעילות בהנחיית הורים

עקרון **הלמידה וההכשרה** – הורות היא תפקיד ומן הראוי להכשיר את בעל התפקיד לתפקידו לאור אתגרי ההורות במציאות עכשווית.

עקרון **הכבוד והקבלה** – הורה זכאי לכבוד וזקוק להכרה, קבלה ואישור מגורמים מקצועיים, סמכותיים ומשמעותיים.

עקרון **הורה במרכז** – הורה הוא סובייקט לעצמו וככזה הכשרתו נתפרת על פי צי.ר. ההורה: צרכיו, יכולותיו, רצונותיו.

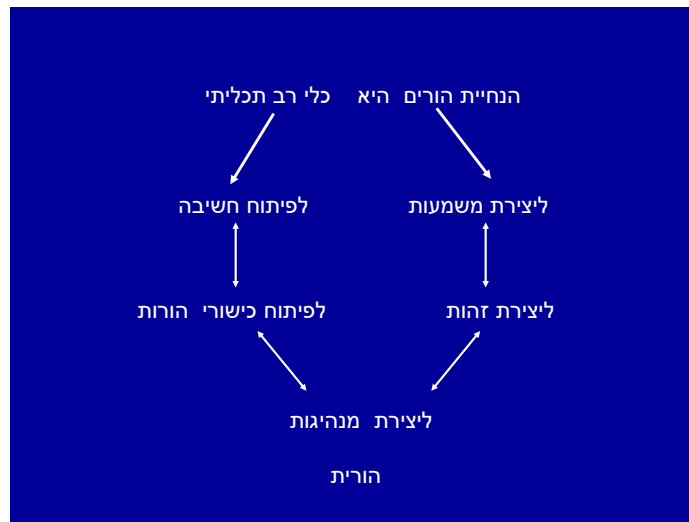
עקרון **ההנחיה המעצימה** – ההנחיה פועלת להעצמת ההורה ולהשבחת ההורות.

עקרון **למידת מבוגרים** – ההורה הוא לומד מבוגר. כלומר, הוא בעל ידע, עמדות חיים וניסיון חיים. ידע ודעת חדשים נלמדים על בסיסים אלה ויש לראות בהם נכס ומשאב ללמידה הורית

עקרון **הרלוונטיות והמשמעותיות** – כלומד מבוגר הורה לומד רק מה שהוא תופס כרלוונטי ומשמעותי עבורו.

עקרון **ההתלהבות והחדשנות** – הלמידה אמורה לעורר התלהבות ולספק תחושה של עדכנות והיא נובעת מגישת דמוקרטיזציה של הידע.

על פי תרבותה של הנחיית ההורים ועקרונות פעילותה, היא כלי רב-תכליתי לפיתוח ולעיצוב מנהיגות הורית.

הנחיית הורים מתאימה את הגישות ואת שיטות הפעולה להורה המונחה. הוא העומד במרכז, והפעילות על פי עקרונות "למידה לאורך החיים" צריכה להיות רלוונטית, הולמת את מיומנויות הלמידה שלו ותואמת את רצונותיו. לכן היא מתרחשת על "ציר המפגש" שפיתחנו בתחום: צרכים, יכולות, רצונות. כדי לענות על הצורך ההורי, התוכן שההנחיה עוסקת בו מוגדר ומותאם להורה; כדי לענות על היכולות, נבחרת שיטת ההנחיה הרצויה; כדי להתייחס לרצונות, מופעלת מסגרת ההנחיה ההולמת. הנחיית ההורים בכל תוכן, גישה, שיטה ומסגרת חותרת להתרחשות לימודית שתאפשר להורה לגלות חמש תגליות:

**חמש תגליות של הורים
באמצעות
הנחיית הורים**

- תגלית החלום – מי אני רוצה להיות?
- תגלית המציאות – מי אני? נקודות עוצמה ופערים
- תגלית הלמידה – כיצד לצמוח מנקודות עוצמה?
- תגלית ההתנסות – בהתנהגויות ובתחושות חדשות
- תגלית היחסים – פיתוח מערכות יחסים תומכות ויצרות אמון

הנחיית הורים מציעה להורים

- נגישות וזמינות לרכישת ידע, מיומנויות ומודעות בתחום ההורות
- הזדמנות להתבוננות פנימית ולבחינה עצמית בתפקוד ההורי

- אפשרות לבדיקה ולבחינה של תוצאות הוריות מול מטרות הוריות מסגרות ואמצעים לפיתוח שיח הורי-חינוכי-קהילתי

היא עושה זאת באמצעות נתינת זה"ב וכס"ף להורים

מה הנחיית הורים נותנת להורים ?

זה"ב וכס"ף

ז – זמן הורים
ה – הון הורי
ב – ביטחון הורי

כ – כלים
ס – סמכות
פ – פתרון, פיתוח

הנחיית הורים לכול

כזכור, הנחיית הורים, על פי הגדרתה, היא פעילות חינוכית ייעוצית לימודית להורים שמטרתה פיתוח הורות מיטיבה, ככזו, היא מיועדת לכלל ההורים. האתגר הניצב בפני הנחיית הורים הוא קיום פעילות שממנה יוכלו ליהנות מרב ההורים. נשאלת השאלה מהו טבעה של פעילות כזו ומהם הקווים המנחים על פיהם ניתן לפתח אותה.

מצאנו במקורותינו: "לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן" 'אורייתות הורית' שהקנייתה ופיתוחה הם משימותיה של הנחיית הורים, הרי היא כתורת ההורות; ודרך הקנייתה, כדי שתהיה תורה לכלל ההורים, צריכה להיות בעלת אפיונים כשל הימני.

ל 'מני' היו שלושה אפיונים ייחודיים:

א. טעמו נקבע על ידי מי שאכל אותו ;

ב. לא הייתה בו פסולת – הוא נבלע באיברים ;

ג. בכל בוקר הופיע חדש ומחודש.

כלומר, ההנחיה, כדי שתהיה מתקבלת ונצרכת על ידי אוכלוסיית ההורים ותסייע להקניית אורייתות הורית, עליה להיות:

א. מותאמת לרצון המונחה – ההורה ;

ב. מותאמת ליכולתו של ההורה ;

ג. מתחדשת בהתאם לזמן, למצב ולצורך של ההורה, משמע – רלוונטית.

בוודאי שאין זה פשוט לפתח פעילות שאלו הם מאפייניה. פעילות כזאת צריכה להיות משוחררת מדוגמות ולא כבולה למסגרות. פעילות הנחיית הורים שתעמיד במרכז את ההורה ותפעל בהתאם לרצונותיו, יכולותיו ומצבו תוכל ליצור מסגרות שיספקו הנחיה נגישה וזמינה לכל הורה.

האם אפשרית הנחיה חלופית להורים ?

אין ספק שאפשר וגם רצוי לפתח מסגרות הנחיה חלופיות, התווית מסגרות הנחיה אלו תתאפשר על ידי זיהוי ובחינת רצפי היכולות הדרושים להורים כדי לצרוך הנחיית הורים.

ארבעת הרצפים הנפוצים הם :

רמת התמדה – בין חד פעמי לרב פעמי

רמת חשיפה – בין אנונימיות לחשיפה גבוהה

רמת פעילות – בין פסיביות לאקטיביות גבוהה

מיומנויות שיח ותקשורת – מיומנויות דלות – מיומנויות גבוהות

הצירופים השונים בין רצפים אלו מסמנים ומזהים מסגרות ואמצעים נוספים שבהם אפשר להנחות הורים.

למעשה, מודעות ליכולות הוריות ולרצונות הוריים ומודעות לצירופים האפשריים של יכולותיהם, מזמינים יצירת מסגרות שונות ומגוונות להנחיית הורים, שיתאימו לצרכיהם ויהלמו את יכולותיהם. בוודאי שיכולות הוריות עשויות להתפתח עקב השתתפות במסגרת אחת ולאפשר כך להורה להשתלב במסגרת הנחיה נוספת ושונה.

המשותף לכל המסגרות ומגוון הפעילות שעשוי להיווצר כתוצאה מהתפתחות זו הוא מטרות הפעילות: פיתוח הורות אוריינית והשימוש של כולן בעקרונות חינוך מבוגרים לשם קידום הלמידה וההתפתחות בהורות.

אתגרי הנחיית הורים

צורך הגובר והולך של הורים בקבלת סיוע, תמיכה והנחיה, לשם פיתוח הורות מיטיבה, מעמיד אתגר בפני הנחיית הורים. האתגר הוא אתגר ההתאמה והרלוונטיות. על הנחיית הורים להתאים את נושאי ההנחיה, מסגרות ההנחיה ושיטות ההנחיה למצבים, ליכולות, לרצונות ולצרכים של ההורים.

להתמודדות עם אתגר זה השלכות מרחיקות לכת על דרכי ההכשרה של מנחי הורים, ועל מגוון הפעילות בהנחיית הורים.

פיתוח מסגרות הנחיה מותאמות והשבחת טיב ההתאמה שלהן הם אתגריה המקצועיים של הנחיית הורים ומבחינה בשנים הקרובות, ולפיהם תוערך תרומתה להורים, למשפחות ולחברה כולה.

סביבה מכבדת ותומכת בהורים ובמנהיגות הורית

כדי שפעילות הנחיית הורים לשם פיתוח מנהיגות הורית תוכל להתקיים, פיתח תחום הורים את מה שאנו מכנים "אסטרטגיה החוצה – פיתוח סביבה מכבדת ותומכת בהורים". משימתה היא: הגשמת ייעוד התחום:

להעמיד את נושא ההורות והמנהיגות ההורית על סדר היום הלאומי, החברתי והחינוכי ולפתח בנושא תרבות של למידה נגישה וזמינה לכלל ההורים

לשם כך ייסדנו – בשיתוף עם רשויות מקומיות, מכללות חינוכיות, ארגוני הורים ועמותות חברתיות – אנשי מקצוע ואנשי חינוך, **המועצה הציבורית להורים בישראל** והכרזנו על קיומה בוועידת ירושלים להורים שהתקיימה ב-2008.

המועצה קיבלה עליה לקדם את פיתוח התשתיות החוקיות, התקציביות, המקצועיות והארגוניות לקידום ההורות, ההורים והמנהיגות ההורית בישראל. לשם כך גיבשה המועצה הציבורית להורים בישראל שלושה מסמכי יסוד: "מגילת יסוד המועצה" "מגילת זכויות ההורה בישראל" ו"אמנת ישראל למען ההורים". כדי ליישם ולהטמיע מסמכים אלה המועצה פועלת לקידום מדיניות לאומית להעצמת ההורות ולחיזוק ההורים ובתוכה הצעות חקיקה בנושא הורים, להפעלת ההנחיה וההדרכה להורים ולהקמת שדולה ציבורית ומקצועית לנושא ההורים.

במקום סיכום

אין ספק בלבנו – אין תחליף להורים כמגדלי ילדים ומחנכיהם. אין ספק בלבנו – כדי שיוכלו הורים לממש את כוונותיהם ההוריות הטובות הם זקוקים לחיזוק ולהעצמה. אין ספק בלבנו שלמידה ותמיכה עשויות לסייע להורים להגשים את חלומותיהם ההוריים. אין ספק בלבנו שיחד, במאמץ משותף, נצליח ליצור ולפתח את התשתיות החיוניות להעצמת הורים. לכל העושים, התורמים, התומכים והמסייעים חלק חשוב ומשמעותי בהצלחה זו והיא של כולנו למען כלל ההורים והילדים בישראל.

וולשטיין, א' (1993) הכשרת מנחים לקבוצות הורים בתוך: קירמאייר, פ' בסוק ע' (עורכים) גדיש א, ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים

וינברג, א' (1992) חינוך מבוגרים בדור המדינה. ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך מבוגרים כהן, א' (1996). 'גישות לתפקיד ההורים ומעורבותם בתהליך הטיפול בבעיות ילדם', בתוך: לסט, א' וזילברמן, ס' (עורכים), **סוגיות בפסיכולוגיה של בית הספר**. ירושלים: מאגנס.

כהן, ר' (1992) **הורות: משימות ואתגרים בהנחיית הורים**. ירושלים: משרד החינוך התרבות והספורט.

כהן, ר' (2000), הנחיית הורים ומשפחה – מגיבוש למימוש בתוך: ישראלי א' (עורך) ללמוד ולבנות אומה, ההתאגדות לחינוך מבוגרים בישראל, תל אביב

כהן, ר' (2009) העצמת הורים – דרך המלך למניעת סיכון לילדים ובני נוער בתוך: בן דוד ל' (עורכת) עט השדה, אשלים, ירושלים

כהן ר' (2011) הורים והנחיית הורים – מנהיגות למידה לאורך החיים בתוך: פסיכו אקטואליה, רבעון הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, תל אביב

מזור, א' (1988) 'התפתחות המשפחה כמערכת חברתית במעגל החיים' תוך: ברגר, (עורכת), **הנחיית קבוצות הורים: מקראה תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב**.

פורטי, מ' (1978). **גישות בהדרכת הורים. ירושלים: האוניברסיטה העברית**.

Arcous, M.E. (1995). 'Advances in Family Life Education: Past, Present, and Future', Family Relations, October, 1995.

Caplan, G. (1970). The Theory and Practice of Mental Health Consultation. New York: Basic Books.

Corsini, R. & Rosenberg B. (1995). 'Mechanisms of Groups-Psychotherapy Processes and Dynamics'. Journal of Abnormal and Social Psychology, Vol. 51, pp.406-11.

Ohlsen, M. M. (1970). Group Counseling. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Whitaker, D.S. (1985). 'The Character of the Group as a Medium for Help', in Using Groups.

Lewin K. (1951) Field Theory in Social Science, edited by D. Cartwright, New York Harper.

McGrath, J.E. (1984) Groups: Interaction and Performance. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall.

Schutz, W. C. (1955) 'What Makes Groups Productive?' Human Relations, Vol.8, no. 4. p. 42. 2755